

УДК 159.923.2+ 159.922.27+316.4.063+316.62

Доній Наталія

СОЦІАЛЬНА ДЕВІТАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ВТОМИ ВІД ПЕРМАНЕНТНОЇ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ

Криза ідентичності розуміється як перманентний стан, що характеризує собою Перший та Другий Модерн. Пропонується авторське бачення поширення соціальної девіталізації особистості, як форми поведінки, що виступає відображенням втоми від перебування індивідів у стані гнітючої кризи ідентичності.

***Ключові слова:** ідентичність, криза ідентичності, самозбереження, соціальна девіталізація, втома.*

Доний Н.

СОЦИАЛЬНАЯ ДЕВИТАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК ОТРАЖЕНИЕ УСТАЛОСТИ ОТ ПЕРМАНЕНТНОГО КРИЗИСА ИДЕНТИЧНОСТИ

Кризис идентичности понимается как перманентное состояние, которое характеризует Первый и Второй Модерн. Предлагается авторское видение распространения социальной девитализации личности как формы поведения, выступающей отражением усталости от пребывания индивидов в состоянии гнетущего кризиса идентичности.

***Ключевые слова:** идентичность, кризис идентичности, самосохранение, социальная девитализация, усталость.*

Doniy N.

SOCIAL DEVITALIZATION OF PERSONALITY AS A REFLECTION OF FATIGUE CAUSED BY THE PERMANENT IDENTITY CRISIS

Crisis of identity is understood as a permanent state which characterizes the First and Second Modern. Author's vision of distribution of a social devitalization of the personality, as the form of behavior acting as reflection

of fatigue from stay of individuals in a condition of oppressive crisis of identity is offered.

Keywords: *identity, crisis of identity, self-preservation, social devitalization, fatigue.*

Донедавна вважалося, що вектор ідентифікації завжди вказує на бажання зближення з якимось всезагальним цілим. Проте після поширення наростання процесу віддалення індивіда від референтної групи відбулася й зміна вектору розуміння та тлумачення ідентичності. Поштовх до зміни вектору визначення особистісної ідентичності дали соціальні пертурбації останніх двох століть, що різко зламали попередні механізми формування ідентичності, породивши вакуум самототожності та самоусвідомлення. Відтак у соціальному просторі заявила про себе потреба в інших механізмах ідентифікації. Механізми були розроблені – потреба була задоволена, а ситуація з ідентифікацією, проте, залишилася в числі невирішених й ще більше ускладнилася.

Підсумком усіх вище описаних фактів стало те, що все більша кількість дослідників під ідентичністю особистості стала розуміти процедуру самонаслідування заради збереження людяною цілісності в ситуації постійних пошуків відповіді на запитання «Хто Я такий?» і «Навіщо я живу?». Усвідомлення неможливості вироблення та збереження цілісної ідентичності особистістю вилилося в збільшення кількості зафіксованих випадків депресії, апатії, безпорадності, беззмістовної жорстокості, алкогольної, наркотичної та фармакологічної залежності, нігілізму, нарцисизму, що, своєю чергою, стало свідченням гальмування роботи нових механізмів ідентифікації. Така тенденція призвела до поширення негативної автономії, дезінтеграції, ескапізму, топофобії, а отже, стала фактором провокування кризового стану, що розвивався паралельно зі скороченням корисних та актуальних соціальних якостей. Увесь означений комплекс наслідків можна охарактеризувати як соціальну девіталізацію, або, іншими словами, соціальну нежиттєздатність особистості.

Тема кризи ідентичності в контексті ХХ-ХХІ ст. є глобальною й неодноразово обговорюваною представниками різних наукових сфер, які так чи інакше торкаються питань існування людини в контексті суспільства Першого та Другого Модерну. Теорія ідентичності представлена в роботах Н. Антонової, З. Баумана, Е. Еріксона,

Е. Гідденса, І. Гофмана, Р. Дарендорфа, І. Кона, О. Кенберга, Г. Міда, О. Павлової та ін. У філософських працях найбільш узагальнене вираження проблематика ідентичності знайшла у Т. Адорно, Р. Баумайстера, Т. Воропай, Ю. Габермаса, М. Гайдеггера, Н. Костенко, В. Малахова, В. Павленка, В. Федотової, В. Хьосле, М. Хоркхаймера. Особливості буття людини в соціальному просторі Другого Модерну розглянуті Е. Тоффлером, а також у публікаціях О. Антипіної, В. Іноземцева, М. Заковоротної, М. Кастельса та ін.

Виняткову актуальність кризі ідентичності надає факт представленості в суспільстві все більшого різноманіття її демонстраційних форм та спровокованих нею наслідків. Особливо небезпечною формою переживання кризи ідентичності є відчуження людини від суспільства, інших людей і самої себе, що в поєднанні з дезадаптованістю та дезінтегрованістю провокує процес зниження життєздатності людини в соціумі. Виходячи з вище сказаного, *метою* цієї наукової розвідки визначено викладення авторської позиції щодо питання поширення в суспільстві епіфеномену соціальної девіталізації особистості, показового для соціального простору ХХ-ХХІ ст. й спричиненого втому індивідів від кризи ідентичності.

У сьогоденні проблема людини нерідко розглядається крізь призму процесу набуття нею ідентичності як процесу, тісно пов'язаного з життєпроживанням індивідів у дискурсі сучасного динамічного суспільства. Зазначимо, формування ідентичності в період Модерну, особливо Другого Модерну – явище заплутане. У часи традиційного суспільства особистість та її ідентичність були складним чином пов'язані з соціальною й символічною системою поглядів. У традиційному суспільстві людина здобувала ідентичність мимоволі, як результат ритуальної практики, що поєднувала її з тілом для відтворення встановлених суспільством традицій. Так само давалася й особистість. Символічний порядок відбивав соціальну ієрархію, абсолютна більшість людей ще при народженні одержувала своє місце й функцію в системі.

Отже, ідентифікація та самоідентифікація не були проблемою.

Звичайно, люди традиційного суспільства були іншими, але згодом ця відмінність між людиною традиційного та новітнього суспільства стала для людини Модерну джерелом можливості формування особистості як унікального створіння й виробництва власних соціальних і символічних звичок. Наслідки таких метаморфоз не забарилися. Людина потрапляє в досить складну

ситуацію, в якій набуття власної ідентичності ускладнюється, а межі обов'язків та відповідальності розмиваються через розмивання меж інституалізації у суспільстві.

Таким чином, докорінні зрушення в сучасній цивілізації значною мірою винні в тому, що ідентичність перетворилася на динамічну конструкцію.

Ідентичність, у результаті трансформацій та зсувів у Модерні, трансформується з ототожнення на самовираження. Ідентичність більше не представляється незмінним ядром, закладеним у людину. Якщо селф, здійснюючи «зборку» (Ж. Делез, Ф. Гваттарі) ідентичності, розпочинає гармонійно поєднувати «багатоголосся зразків для ідентифікації», то ідентичність переструктурується та починає відповідати новим вимогам соціуму. Якщо ж у структурі ідентичності починає домінувати механізм психологічного захисту при небажанні індивіда бачити доцільність змін, що сталися, то виникає криза ідентичності.

Криза ідентичності є наслідком дії низки чинників, де одним з основних вважається чинник невідповідності критеріїв самовизначення, самототожності та самоідентифікації стосовно тих соціальних умов, що сформувалися у процесі суспільних трансформацій. У результаті переходу суспільства в ситуацію зростання важливості інформації та інформаційного обміну змінюються способи впливу соціального на становлення ідентичності особистості. Високий рівень комунікативності сучасності робить ідентифікацію дорадчою (Ж.-Ф. Ліотар), адже людині потрібно виробити її на основі нестабільного простору символів, ідеологічних поглядів і соціальних звичок.

Дорадчість провокує ситуацію, коли на перший план замість індивідуальних орієнтирів виходять групові, нав'язані суспільством у вигляді стереотипних моделей поведінки, чужої системи цінностей та цілей. Така підміна призводить до втрати особистістю автономності при прийнятті важливих рішень стосовно вибору сфер та способів самореалізації, перетворюючи існування людини в кошмар через домінування в такому існуванні хаосу (мається на увазі одночасний внутрішній та зовнішній хаос). Саме глобальний соціальний хаос, що знаходить вихід на особистісному рівні в кризі ідентичності, втомлює людину найбільше. Особа не може жити в постійному соціальному хаосі, паралізуючому непередбачуваністю та ілюзорністю. Людина жадає порядку.

Не додає розради й не сприяє подоланню кризи ідентичності антиномія прагнень людини. З одного боку, індивід, перебуваючи в кризі ідентичності, прагне до здобуття ідентичності й намагається зібрати в купу щось, що в майбутньому може стати прийнятною ідентичністю. Водночас, він підсвідомо боїться стабільної ідентичності, бо будь-яка ідентичність задає визначеність, виставляє межі, й, таким чином, виступає в ролі фактора обмеження свободи. Саме тому в момент, коли «мільйони індивідів напружено шукають власну ідентичність чи якусь магічну терапію, що полегшить возз'єднання їхньої особистості заради перемоги над хаосом, внутрішньою ентропією» [2, с.466], цілком закономірно, що знаходяться особи, які для себе вихід з кризового стану бачать в абсолютному звільненні від усього, що давить, пригнічує й не дає спокою. Але й такий варіант не є соціально прийнятним, адже індивід в стані кризи ідентичності не здатний роз'яснити причини власних дій, через непорозуміння з самим собою, власними бажаннями, інтересами. Й це абсолютно логічно пояснюється: криза ідентичності особистості – це уламки саморозуміння, це ситуація, коли ніщо ні з чим не пов'язано і все існує автономно: думки, прагнення, бажання, потреби, а також їх носій.

Крім того, зростання відчуття втрати особистістю цілісності спричиняє перетворення особистості на функцію (не випадково ж в останні роки все частіше в публікаціях трапляється концепт «життефункціонування»), а індивід, втомлений від постійної необхідності самовизначення, усвідомлюючи власне перебування на межі витривалості, з усіх сил чинить опір такому перетворенню й намагається зібрати себе в єдине ціле. Розрив сукупності ідентичностей, якою на цей час є будь-яка особистість, навіть їхнє послаблення перетворює повсякденне оточення людини на ворожий та незрозумілий світ. У сенситивній сфері особистості, таким чином, починає домінувати відчуття покинутості та самотності, особливо в ситуації небезпеки. Результат – людина опиняється в стані затяжної кризи ідентичності й через постійне очікування нападу з боку оточення та вимушеність надання відповідей про себе трансформується в асоціальну істоту. Через затяжний характер криза ідентичності також провокує поширеність у сучасному суспільстві негативної автономії, дезінтеграції індивідів, розірваності у них ланцюга «минуле-теперішнє-майбутнє», що проявляється в історичній невикоріненості.

Індивід підсвідомо прагне до порядку та стабільності й намагається його навести хоча б у внутрішньому світі, тому концентруючись на собі, він втрачає соціум з поля зору й доходить до тієї межі, що спочатку перетворює його на маргіналізовану істоту, а після – на соціально-девіталізовану. Соціальна девіталізація особистості означає дистанціювання від соціального простору й є поведінково-вираженою надією на впорядкування індивідом свого внутрішнього хаосу та утримання цілісності самого себе. Проте у більшості індивідів намагання ревіталізації, збереження цілісності власного селфу й вихід з кризи ідентичності так і залишаються намаганнями. Людина не усвідомлює, що при віддаленні від соціуму й втраті соціально-корисних та затребуваних часом якостей особистісна ревіталізація не можлива, адже людина є соціальною істотою, й без соціуму вона спочатку вмирає соціальною смертю, а за нею настає черга біологічної смерті.

Отже, підіб'ємо *підсумки*. Трансформаційні зміни в суспільстві Модерну спровокували ситуацію поширення кризи ідентичності, яка, фактично, поряд з декількома іншими, стала процесом, що детермінував соціальну девіталізацію особистості. Вдаючись до дистанціювання від неупорядкованого, кризового соціуму, людина діє згідно з інстинктом самозбереження, хоча це й стає першим кроком у бік соціальної девіталізації. Соціальна девіталізація особистості як віддзеркалення втоми від перманентної кризи ідентичності реалізує намагання постановки крапки в масштабному хаосі та є мрією про індивідуальну ревіталізацію, як відновлення внутрішньої упорядкованості.

Література:

1. Бочков Е. В. Проблема взаимообусловленности идентификации и омассовления в современном обществе / Е. В. Бочков // Идентичність у сучасному вимірі : матеріали Міжнародної науково-теоретично конференції. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – С. 109–111.
2. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер ; пер. с англ.; вступ. ст. П. Гуревича. – М. : ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1999. – 784 с.
3. Хесле В. Кризис индивидуальной и коллективной идентичности / В. Хесле // Вопросы философии. – 1994.– № 10.– С. 112–123.
4. Waterman A. S. Identity development from adolescent to adulthood: an extension of theory and re view of research / A. S. Waterman // Development psychology. – 1982. – V. 18. – № 3. – P. 341–358.